

Výroční (průběžná) zpráva projektu
specifického výzkumu na rok 2015 - zakázka č. 2112
(pracoviště 01240, činnost 1210)

**Komparativní analýza písanek (písma) používaných v České republice a ve
vybraných zemích Evropy**

Odpovědný řešitel:

Mgr. Iva Košek Bartošová, Ph.D.

Studentky magisterského studia P-ZS1, 5. ročníku na PdF UHK:

Anna Plovajková IČ 300166

Tereza Podnecká IČ 29744

Celková částka přidělené dotace: 67 300,- Kč

Stručný popis postupu při řešení projektu

Navrhované výzkumné šetření navazuje na projekt realizovaný v roce 2014, jehož hlavním záměrem bylo zjištění nejvíce využívaných nakladatelství učebnic a cvičebnic (písanek) v 1. až 3. ročníku základní školy a vyhodnocení důvodů, které vedou učitele k výběru materiálů daného nakladatelství.

Záměrem současného výzkumu bylo pomocí komparativní analýzy provést kvalitativní srovnání nejvíce používaných písanek – cvičebnic v ČR (obsahová stránka, grafická podoba, formát, průměrnost textu nácviku atd.), dále porovnat obdobné cvičebnice – písanky (včetně používaného písma) ve vybraných zemích Evropy (v počtu min. 5 států).

a) Popis cílů výzkumného problému

Výzkumný cílem bylo analyzovat nepoužívanější písanky – cvičebnice v České republice s úpravou hodnotících kritérií (podle Maňáka, Knechta) se zaměřením na obsahovou, grafickou stránku, využívaný formát, průměrnost textu s dostatečnou velikostí řádků pro nácvik psaní a druh použitých psacích cvičení. Dále porovnat cvičebnice – písanky ve vybraných evropských zemích včetně písma v České republice s ustálenými kvalitativními znaky vázaného písma.

b) Metodologie výzkumu

Bylo použito metody srovnávací analýzy, která se zaměřila na obsahovou stránku (text, neprocvičené spoje písmeno), grafickou stránku (barevnost, ilustrace, velikost řádků, dostatek prostoru pro psaní), velikost formátu cvičného materiálu, rozmanitost textu (průměrnost, druh použitých psacích cvičení), dostatek doplňujícího materiálu u zvoleného nakladatelství v ČR a počet písanek v ročníku daného nakladatelství v ČR.

Srovnávací analýza v rámci vázaného písma (podle V. Pence) u jednotlivých nakladatelství v ČR i zahraničí se zaměří na tvar písma, velikost písma v počátcích nácviku, sklon písma, úměrnost písma, vazebnost (především v zahraničí, v ČR výzkum jen u vázaného písma) a postup nácviku písma (celého písmene nebo po částech) atd.

c) Výzkumný soubor a sběr dat

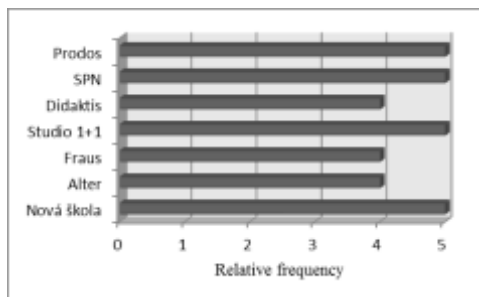
Vycházelo z výsledku výzkumu (2014) nepoužívanějších cvičebnic nakladatelství Nová škola, Alter, Fraus, Studio 1+1, Didaktis, SPN (Prodos). Ze zahraničních písanek bylo použito materiálů z Belgie, Anglie, Španělska, Portugalska, Slovinska, Bulharska a Litvy.

d) Vybrané výsledky výzkumu

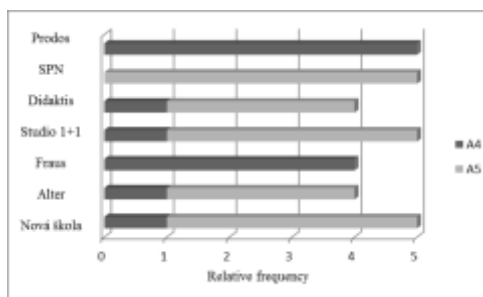
Z celého souboru výsledků uvádíme jen některé. Na základě poznatků z předchozího výzkumu jsme se rozhodly, porovnat nepoužívanější písanky v České republice z hlediska obsahové stránky a provedení písanek. Zaměřily jsme se především na velikost formátu cvičného materiálu, počet písanek v 1. ročníku daného nakladatelství, průměrný počet stran v sadě a rozmanitost textu (druh použitých psacích cvičení).

Na první pohled nás zaujala rozdílnost formátu sešitů elementárního psaní a počet dílů v celém souboru písanek pro 1. třídu základní školy. Pro lepší přehled jsme zachovaly pořadí písanek podle oblíbenosti (Graf 1).

Z grafu 2 vyplývá, že nakladatelství Nová škola, Alter, Studio 1+1 a Didaktis vlastní pouze jeden sešit elementárního psaní formátu A4. Nakladatelství Fraus a Prodos zvolily všechny písanky ve stejném formátu podobné velikosti A4.

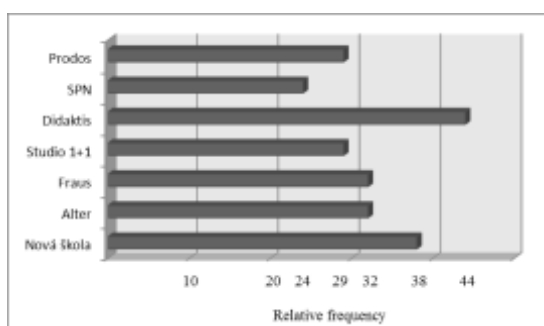

Graf 1 Velikost - formát písanek

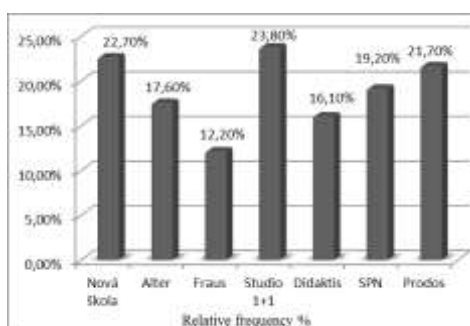

Graf 2 Počet dílů písanek v sadě

Zajímavým faktem je různý počet stran v jednotlivých písankách v sadě. U nakladatelství Nová škola je z celé sady neobjemnější sešit s uvolňovacími cviky. Průměrný počet stran u písanek Nové školy je 38. Nakladatelství Alter i Fraus má všechny díly ze sady se stejným počtem stran tj. 32 stran. Stejnou charakteristikou disponuje nakladatelství SPN. Počet stran u každého dílu je 24. Nakladatelství Studio 1+1 a Prodos má totožný průměrný počet stran, tj. 29. Na rozdíl od Nové školy má nakladatelství Didaktis sešit s uvolňovacími cviky s menším počtem stran než zbylé díly sady. Průměrný počet stran písanek Didaktis je dokonce 44 (graf 3).

Graf 3 Průměrný počet stran v sadě

Graf 4 Procentuálně vyjádřené použitého cvičení - přepis vzhledem k opisu

Náročná byla komparativní analýza využívaných druhů cvičení v písankách. V 1. třídách se žáci seznamují nejčastěji s opisem a dále s přepisem, který je náročnější. Ani jedno nakladatelství přepisu nevěnuje více než 25%. Nejvíce prostoru pro přepis nabízí nakladatelství Studio 1+1. Naopak, nejhůře ze zkoumaných sešitů, vyšlo nakladatelství Fraus, který i přes svou rozmanitost úkolů věnuje přepisu pouze 12,2%. (graf 4).

Jednotlivá nakladatelství zabývající se vydáváním cvičebnic pro nácvik vázaným písmem se ve svých tvarech drobně liší. Všechna písmena byla analyzována. Na ukázkou uvádíme malé písmeno *z* a *v* a velké *F* (Tab. 1).

Tab. 1 Porovnávání nácviku písmen *z*, *v* a *F*

	ALTER		DIDAKTIS		FRAUS
	DIDAKTIS		FRAUS		DIDAKTIS
	FRAUS		PRODOS		PRODOS
	PRODOS		SPN		STUDIO 1+1

Tvar písmene *z* nakladatelství Alter vychází z původní výuky písmene v minulém století podle Václava Pence. Ostatní nakladatelství se snaží o inovaci, tj. zúžení tvarů s ostřejšími rysy písmen. Za zmínku stojí ukázat malé písmeno *v*, kde je znatelný rozdíl psaní kličky u horního zátrhu a také se liší v šířce písmene. Tvarová rozlišnost je nejvíce znatelná při porovnání *F* u nakladatelství Fraus a Didaktis.

Písmo a písanky ve vybraných zemích Evropy

Zajímalo nás, jaké písmo a jak se píše v zahraničních materiálech. Vycházeli jsme z ukázek aspoň jedné z cvičebnic zemí: Belgie, Anglie, Španělska, Portugalska, Slovinska, Bulharska a Litvy. Součástí studie jsou některé další materiály, cvičebnice z rozdílných částí světa.

Vzhledem k rozsahu není možné zde rozpracovat celý výzkum, ale jen přiblížit písmo konkrétními ukázkami z některého státu. Zvolenými sledovanými ukazateli byl: *jednak formát písanek, použité ilustrace, druhy cvičení (opis, přepis), druh písma (vázané, nevázané) a jeho kvalitativní znaky - tvar písmen, velikost, sklon písma, vazebnost a způsob nácvičku* (ukázka písmene ve velkém formátu , nácvik pomocí rozkladu písmene na části, pomocná liniatura).

Zkoumané písanky mají formát A4, pouze písanka z Litvy a Belgie se blíží formátu A5. Ilustrace doprovází všechny písanky. Belgická písanka je zajímavá tím, že jednotlivé dvojstránky jsou zaměřené na určité téma – lidské tělo, hračky, počasí, ovoce... (Obr. 1) a uprostřed písanky je arch samolepek, které si žáci mohou nalepit místo jednobarevných obrázků. Portugalské písanky obsahují obrázky na dokreslení stejně jako písanky slovinské, kde je zároveň i obrázkové čtení, psaní slov a doplňování k obrázkům atd. Písanka ze Španělska je velmi barevná a celou ji provází Disneyho postavičky (Obr. 2). Na konci písanky je arch samolepek, které se lepí na opakovací strany.

Obr. 1 Dvojstrana belgické písanky

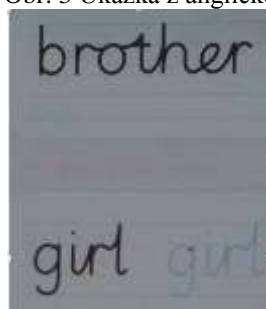

Obr. 2 Strana ze španělské písanky

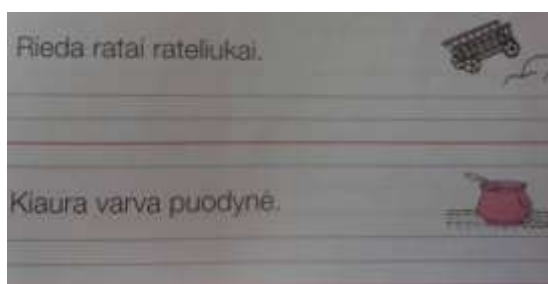

Všechny uvedené písanky provádí nácvik písmem vázaným (bulharské písmo používá azbuku). Ve Velké Británii je stejně jako v Česku typ písma předmětem diskusí (vázané a nevázané písmo). V analyzované anglické písance se žáci učí psát písmem, které je podobné našemu tiskacímu. Písmo spojují (vážou), ale některá písmena se neváží s dalším následujícím písmenem, jsou to: *b, g, j, p, q, x, y, z* (Obr. 3).

Obr. 3 Ukázka z anglické písanky

Obr. 4 Přepis v litevské písance

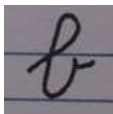

Ve Slovinsku v písankách nakladatelství Klett se v jedné učí psát tiskacím - nevázaným písmem a v druhé písance písmem vázaným. Také v Portugalsku mají nácvik rozdělen, a to na samohlásky v jedné písance a v druhé na souhlásky (vše píše vázaným písmem). Kombinují výuku psaní s gramatickou stránku nácvičku jazyka.

Nejčastěji se v písankách vyskytuje opis a stejně jako v české, tak v litevské a slovinské písance se setkáme s přepisem (Obr. 4). Sklon písma v nácvičku upřednostňuje naše Česká republika, Litva, Belgie a Bulharsko. Naopak v Anglii, Slovinsku a Portugalsku se učí psát písmem kolmým.

Dále jsme porovnávali tvary jednotlivých písmen, jak se píše v uvedených státech. Pro představu tvary např. písmen *b* a *w* představujeme bez dalšího rozboru (Tab. 2, 3).

Tab 2 Letter b

	Spain		Belgie
	Belgium		Spain

Tab. 3 Letter w

	Portugal		Czech Republic
---	----------	---	----------------

Nácvik prostřednictvím pomocné liniatury nalezneme ve všech písankách. V belgické písance chybí pomocná liniatura u písmen s horní délkou, sami žáci musí odhadnout, jak je písmeno vysoké. Také je typické, že některá písmena se žáci neučí psát přímo od linky, ale tah začíná až doprostřed řádku.

Ve Slovinské písance Lili in bine jsou malá psací písmena nejvíce podobná psacím písmenům, které se učí psát žáci v Česku. Samozřejmě i zde jsou malé výjimky. Téměř všechna písmena se žáci učí psát od linky, což u nás u písmen jako je *o* nebo *c* není zvykem. V Portugalské písance jsou písmena taky velmi podobná našim tiskacím písmenům.

e) Souhrn výzkumu

Výsledky výzkumu ukázaly, že na českém trhu je velký výběr sešitů na nácvik elementárního psaní. Pedagogové vychází z výběru pracovních materiálů pro žáky především z obsahové a didaktické stránky, dostatečného rozsahu a grafického zpracování a snaží se být v souladu se slabikáři a čítankami daného vydavatelství.

Celé sady písanek jsou sestaveny ze čtyř až pěti sešitů, kdy u většiny nakladatelů je první písanka jako sešit s uvolňovacími cviky a s větším formátem. Největší rozsah písanek má nakladatelství Didaktis, kde jedna písanka má v průměru 44 stran, ale má pouze čtyři díly. Naproti tomu nejpoužívanější nakladatelství Nová škola má v průměru 38 stran, ale počet sešitů pět.

Zajímavé je zjištění, v jakém poměru je zastoupený druh cvičení - přepis vzhledem k opisu v průběhu 1. třídy základní školy. U většiny nakladatelů se přepis postupně objevuje častěji, ale nikde nepřesáhl hranici 25 %. Vzhledem k náročnosti považujeme rozložení daných cvičení (přepisu) za optimální a přiměřeně náročné v době nácviku psacích dovedností.

Snažili jsme se jen v krátkosti představit porovnání zahraničních cvičebnic. Ukázal, že existují odchylky v nácviku písma, jak v rámci jedné země (např. Česká republika, Velká Británie), tak samozřejmě v porovnání jednotlivých zemí Evropy. Při porovnání cvičebnic (z Anglie, Belgie, Portugalska, Španělska, Slovinska, Litvy, Bulharska) jsou zřejmě rozdíly v podobě některých tvarů písmen, způsobu napojování, ve sklonu, dále ve formátu cvičebnic, v ilustracích, v pomocné liniatuře, v grafickém zpracování, ale i ve způsobu výuky (využívání pomocné liniatury, obrazové předlohy písmen atd.). Příznivé je zjištění, že u zkoumaných písanek není velký rozdíl ve tvarech písmen. Významné nejsou ani rozdíly v napojování písmen, pokud mluvíme o písmu vázaném.

Domníváme se, že naše písanky a doplňkové materiály ke psaní jsou srovnatelné s jednotlivými zeměmi Evropy. Dokonce v nabídce nakladatelství a možnosti nácviku psaní vázaným i nevázaným písmem patříme do popředí zkoumaných států Evropy.

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení

- KOŠEK BARTOŠOVÁ, Iva; PLOVAJKOVÁ, Anna a PODNECKÁ, Tereza. Comparative Analysis of Copybooks used in the Czech Republic. *3rd International Conference on Applied Social Science Research (ICASSR 2015)*. Atlantis press 2016, vol. 105. ISSN 1951-6851.
- KOŠEK BARTOŠOVÁ, Iva; PLOVAJKOVÁ, Anna a PODNECKÁ, Tereza. A Current View of Copybooks (the font) in the Czech Republic and in Selected Countries of Europe. *International Congresses on Education (2015, ERPA), Procedia - Social and Behavioral Sciences*. ISSN: 1877-0428. – v tisku
- KOŠEK BARTOŠOVÁ, Iva. A New Font and Copybooks in the Czech Republic and in Selected Countries of Europe. *SYLWAN Journal* 2015, vol. 159, issue 11. ISSN 0039-7660.
<http://sylwan.ibles.org/archive.php?v=159&i=11>

Přehled realizovaných výdajů:

a)	Osobní náklady	0 Kč
b)	Stipendium, odvody, pojištění	6 000,00Kč
	Za práci na výzkumu (podíl na zpracování výzkumných cílů, tj. analýza cvičebnic z hlediska písma, tak z pohledu získaných zahraničních materiálů)	
c)	Materiálové náklady a literatura	2 610,00 Kč
	Ukázkové učebnice a cvičebnice	
d)	Další provozní náklady nebo výdaje a jejich stručné zdůvodnění	0 Kč
e)	Náklady nebo výdaje na služby	
	<ul style="list-style-type: none"> • Uvedená částka (400 USD - 10 126,- Kč) zaplacení konferenčního poplatku za ICASSR 2015: International Conference on Applied Social Science Research v Pekingu a zaslání příspěvku do časopisu Sylwan Journal (440 USD - 11 124,08 Kč) • Překlad a jazyková korektura odborného článku do anglického jazyka v rozsahu a poplatek za publikování (7340,-Kč) 	

•	Tisk plakátu s výsledky výzkumu (373,- Kč)	28 963,08 Kč
f)	Doplňkové náklady nebo výdaje v souladu s příslušným řídicím aktem UHK Bankovní poplatky, kurzovné ztráty a zisky	461,98 Kč
g)	Cestovné Uvedená částka byla použita na dopravu (letenka + místní doprava) na International Conference on Applied Social Science Research v Pekingu, náklady na ubytování, diety a pojištění (680,- Kč).	29 393,00 Kč
		67 428,06 Kč
	Přeúčtování na ÚPPE	- 128,00 Kč
	Celkem	67 300,06 Kč

Finanční prostředky (67 300,00 Kč) byly využity podle stanoveného rozpočtu.

Seznam příloh

- Příloha č. 1 - Příspěvek 1-3,4 – přijetí článku do časopisu Sylwan Journal
Příloha č. 2 - Výsledovka (výpis z Magionu – prac. 01240, zakázka 2112, činnost 1210)
Příloha č. 3 – OBD (2 publikace)

Datum: 20. prosince 2015

.....

Podpis odpovědného řešitele